

Az Esterházy-kastély „titkai” (2.)

Épületbővítések a 19. század első felében

Folytatódó sorozatunkban a felújítás alatt lévő füredi Esterházy-nyaralókastély történetéből szemezgetünk.

Milyen „titkai” lehetnek egy épületnek? A figyelmes újságolvasó cikksorozatunk első részében rácsodálkozhatott arra, hogy az 1782-ben felépült savanyúvízi Esterházy-kúria a rokon telkén épült, hogy azt egy művészettörténész emeletes épületként írja le, bár Petrich András 1814-ben készült rajzán, valamint egy másik tájképén is földszintesnek látszik (1. sz. kép). Az is volt! Domb tetején áll, L alaprajzú, alápincézett, földszintes épület, amely a Balaton felé meredeken süllyedő terepszint miatt a tó felől nézve emeletesnek is tűnhetett...

Az első vendég

Pontosíthatjuk az új épületben elsőként nyaraló személyt is, akit a korabeli iratok kancellárként említettek, s az utókor pedig az építető gr. Esterházy Kázmérral azonosít. Igen ám, de ő sosem volt kancellár! Viszont az arácsi telektulajdonos gr. Esterházy Károly püspök bátyját, gr. Esterházy Ferencet (1715–1785) Mária Terézia királynő a Magyar Kancellária elnökévé nevezte ki 1761-ben, s főkancellári tisztségében fontos szerepet játszott az uralkodó gazdasági, oktatási, vallásügyi reformjainak végrehajtásában. A korabeli iratok szólnak a betegeskedő Ferenc cseklézi uradalmába éveken át szállított füredi savanyúvízről és füredi gyógyfürdői látogatásairól is. Nevét ott találjuk Pálóczy 1785-ös kéziratos füredi térképének épületjegyzékén, Kázmér neve mellett! Mindezek alapján valószínűleg a füredi savanyúvízi kúrára érkező Ferenc volt az új épület első használója 1782 nyarán.

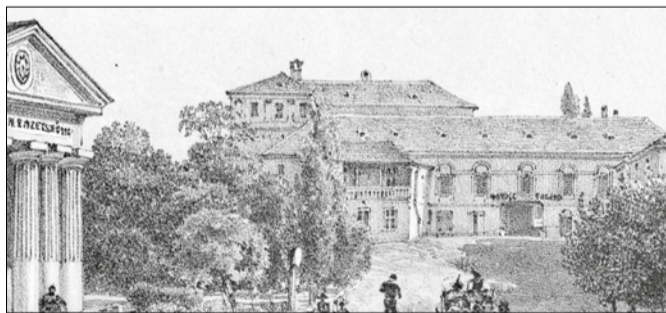
Fejlődést hozó tűzvészek

Mint korábban írtuk, a gr. Esterházy Károly tulajdonába került nyaralókúriát 1786-tól bérlő üzemelteti, és a vármegye 1788-ban „vendéglő ház”-ként ismeri. A füredi gyógyvíz leírói az „egynéhány szobából” álló házat említik, működéséről azonban alig rendel-

1. számú kép: Petrich András (1765–1842) a füredi savanyúvízről készített, színezett könyvátalakításának részlete (kb. 1817). Balról az Esterházy-nyaralókúria északnyugati sarka, lábazatos, szalagkeretes ablakokkal és az épülethez tartozó kőkerítéssel

kezünk információval. 1819–1822-ig a savanyúvízi fürdőorvos, dr. Ries János bérelte. 1825-ben az épület istállójának szomszédságában kocsmát épült a köznép számára. Ebben támadt az a tűzvész 1826. augusztus 15-én éjjelkor, amely átharapozott a szomszédos istállóra, majd folytatódva a tihanyi apátság fürdőtelepi épületeire is, és gyakorlatilag elpusztította az egész fürdőtelepet. A „Tűz Fészket”, azaz a jól jövedelmező parasztkocsmát az Esterházy-uradalom – a tihanyi apátság tiltakozása ellenére – újjáépítette 1827-ben. Sőt, a korábbi zsindelettel helyett ezúttal nádtelevél, amely így Horváth Pál tihanyi apát szavait idézve a „Savanyó-vizet továbbra is rémíti”.

4. számú kép: Előtérben a vendéglő, mögötte az Esterházy-szálló, balra a füredi kőszínház épülete Libay Lajos 1857 előtt készített rajzán. (Részlet – R. Alt tónusos krétarajz-litográfiája)

5. számú kép: ... és a régi, többször átépített épületek 2022 novemberében

Fotó: P. Miklós Tamás

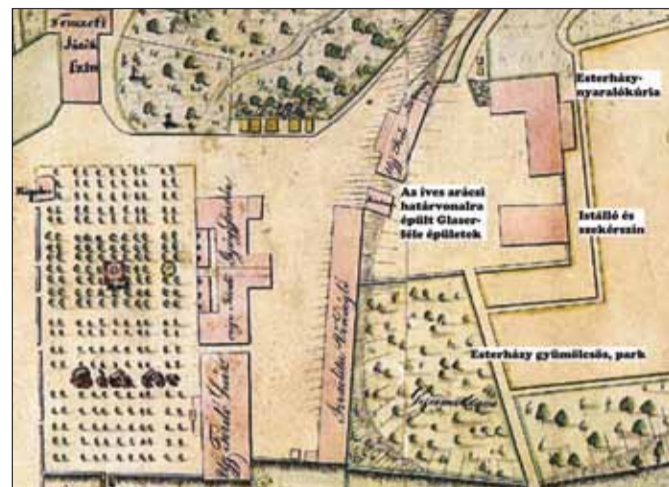
3. számú kép: Raimann Rudolf 1860 körül készített kőrajzán már a teraszos kávézóval bővített Glaser-féle emeletes vendéglő, földszintjén saját díszárú-és könyvkereskedése látható

Ugyanebben az esztendőben, 1827-ben tiltják el az „Esterházyn intselkedő” volt füredi fürdőorvost, a mindig új ötletekkel előálló Oesterreicher Manes Józsefet (1759–1831) egy ottani új savanyúvízkút ásásától. Az Esterházy-birtokon létesítendő ivókút és esetle-

ges fürdőintézet a tihanyi apátság fürdőjének privilégiumát veszélyeztette, ezért az ottani munkálatokat a szolgabíróval eltiltatták.

1834. július 18-án „délutáni 3 óra után a Füredi savanyú víznel lévő épületek közt tűz ütött ki magát, hirtelen dühösségével majd minden házakat, a játékszint, fürdőházat, és gróf Esterházy vendéglőjét kivéve, megemésztett...” – tudósított a fürdőtelepi tűzvészről a Hazai s Külföldi Tudósítások című lap. Vagyis az Esterházy-épület nem égett le, mint vélték korábban, és hamarosan bekövetkező átalakítására, bővítésére sem a tűzkár miatt került sor.

A tűzvész után savanyúvízi gyógyfürdő Packh János főapátsági építés tervei szerint teljesen megújul és átalakul. Épületbontásokra, promenád, majd parti sétány kialakítására, emeletes új fürdőház, valamint a Horváth-, a Posta- és a Traktérház emeletréépítésére kerül sor. Az infrastruktúra megújulása a szolgáltatások bővülését eredményezi a bencések által 1836-tól saját kezelésbe visszavett fürdő, amelynek irányítására fürdőfelügyelő-

2. számú kép: Chepely József (1799–1860) mérnök savanyúvízi fürdőteleptérképének részlete (1840). Az Esterházy-nyaralókúria keleti főhomlokzatán kiugró épületbővítésmű, a nyugati, Füred–Arács határvonal mentén az új épületek alaprajza látható

ma épülete, közvetlenül a Füred–Arács határvonalra építve (2. sz. kép). Ennek utóda ma az Esterházy-kastélytól keletre lévő, a szív-kórházhoz tartozó épület. Benne a „multságára szánt termeken kívül, földszint még 7 szobát foglal” el, s az építető-bérlő Glaser Lipót rövidesen „becset szerzett asztalának jó szolgálataival” (3. sz. kép). A dombi vendéglő konyhája magának vonzza a fürdővendégeit. A Glaser-vendéglőt felépülte után Esterházy vendéglő-szálloda néven mutatják be a 19. századi híradások és ábrázolások. A régi metszeteken és korai fotókon azonban a háttérben felszejjik az Esterházy-nyaralókúriából emeletréépítéssel kialakított szállótömbje is (4. sz. kép).

Jelenleg titok a pontos építéstörténet is. 1839-ben már az „Esterházy Curie új épületei”-ről ír egy külföldi lap. 1842-ben a fürdőfelügyelő Écsy egy olyan új, Glaser-féle épület építéséről ír a tihanyi uradalmi ügyésznek, amely a telekhatáron áll. Az Esterházy-felházban 1848-ban éttermet, kávéházat és a kertben céllövöldét, s ezeken kívül 19 vendégszobát említ Horvát Bálint bencés pap fürdőleírása. 1853-ban a vendéglő és a kávéház egybenyitására tudósítottak...

Mindezek alapján az Esterházy család reformkori fürdői ingatlanfejlesztése sikeres volt. Bérlője révén – versenyt generálva az éttermi vendéglátás és kisebb mértékben a szálláshelybiztosítás területén – eredményesen járult hozzá a balatonfüredi fürdő 19. századi fejlődéséhez (5. sz. kép).

P. Miklós Tamás
(Folytatjuk)

Új épületek

„Gróf Esterházy Károly úr finom ízlése, – írja 1837-ben Miskolczy Károly ismertetőfüzetében – Füred tájképének szépítésére is kihatott.” A fürdőintézet és környezetének megújulása az Esterházy családot is fejlesztésre kényszerítette az arácsi/savanyúvízi telkén. Erre a célra 1836-ban befektetőt találtak a Nagy-vendéglő éppen akkor távozó bérlőjének személyében, Glaser Lipótban (1781?–1856), akivel gr. Esterházy Károly húsz évre szóló haszonbérleti szerződést kötött fenti kúriája és telke bérlésére. Építőanyagot is biztosított Glasernek, aki a szerződésében azt vállalta, hogy saját költségén építet új épületet az Esterházy-birtokon, amely a bérleti idő lejártával a grófi család tulajdonába kerül.

„Glaser csak épít”, írja feljebbvalójának Écsy fürdőfelügyelő 1837-ben, s még abban az évben az Esterházy-épület „emelete” hiányát alulról pótolván” elkészül az új vendéglő-kocs-